

М. М. Голубка

Львівський кооперативний коледж економіки і права

**ВНЕСОК ТОВАРИСТВА «РІДНА ШКОЛА» У РОЗВИТОК
ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КООПЕРАТИВНОЇ ОСВІТИ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

На підставі архівних матеріалів досліджено основні освітні досягнення товариства «Рідна школа» на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. У статті також наведено економіко-статистичні цифрові дані, зокрема щодо набутого освітнього майна (інвестицій у нерухомість для забезпечення розвитку освіти) Товариства «Рідна школа», та інші освітньо-статистичні дані.

Ключові слова: чоловічий інститут, дівочий пансіон, журнал «Дзвіночок», «Кружки», промислові школи, «збірні лекції».

На основе архивных материалов исследованы основные образовательные достижения общества «Родная школа» на западноукраинских землях во второй половине ХІХ – в начале ХХ в. В статье приведены экономико-статистические цифровые данные, в частности относительно приобретенного образовательного имущества (инвестиций в недвижимость для обеспечения развития образования) Общества «Родная школа», и другие образовательно-статистические данные.

Ключевые слова: мужской институт, девичий пансион, журнал «Колокольчик», «Кружки», промышленные школы, «сборные лекции».

The presented scientific paper uses archival materials to perform the investigation of educational achievements of the «Native School» Society in Western Ukraine in the second half of ХІХ – early ХХ century. The paper provides economic and statistical numerical data, particularly with regard to the acquired educational property (real estate investment to provide for the development of education) of the «Native school» Society as well as other educational and statistical data.

Keywords: male institute, female boarding school, magazine «Bell», «Circles», industrial schools, «joint lectures».

Актуальність мого дослідження вбачаю в пошуку пріоритетів розвитку основних економічно-освітніх напрямів діяльності Товариства «Рідна школа» в Західній Україні в другій половині ХІХ – початку ХХ ст.

Метою дослідження є розгляд освітніх надбань Товариства «Рідна школа» та його вкладу в розвиток економічної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – початку ХХ століття

«Рідну школу» засновано у 1881 році у м. Львові як Руське Товариство Педагогічне, проте у 1912 році воно змінило назву на Українське Педагогічне Товариство, а трохи згодом, з 1926 року, відоме під назвою Українське Товариство Педагогічне – Товариство «Рідна школа» (далі – УТП «Рідна школа», або Товариство «Рідна школа»). Це Товариство під дещо зміненою назвою за участі інтелігенції західних областей України відновило свою діяльність у березні 1991 року через створення громадської організації «Львівське крайове товариство «Рідна школа» (ЛКТ «Рідна школа»). На сьогодні товариство має багато осередків освіти у містах західного регіону (зокрема у Львові, Івано-Франківську, Радехові, а також у низці навчальних закладів Самбірського, Сколівського, Жидачівського районів та в інших містах). Газета «Свобода», датована 26 грудня 1931 року, в одній зі статей, присвячених ювілею діяльності Товариства пише: «Вчасно зміркували чинники відповідальності

за «Рідну Школу», що заки організують і привчать старше громадянство стати лавою за своє право на виховання молоді, – тої молоді може вже не стати. Треба було як можна найшвидше всіми доступними шляхами дістатися до сердець молоді, заволідати нею» [2, с. 2]. Реалізуючи це прагнення, організатори Товариства «Рідна школа» зробили такі освітні кроки – отримали такі освітні результати:

1) розпочато видавництво книжечок для молоді (зима 1884 р.);
2) засновано селянські бурси та інститути (першим було відкрито чоловічий інститут у м. Львові);

3) робота щодо зростання освітнього рівня українського жіноцтва шляхом організації викладання 1890 – 1893 роках, а також через відкриття дівочого інституту у м. Львові (1899), згодом перейменованого в дівочий пансіон;

4) започатковано видання дитячого журналу «Дзвінок»;

5) відкриття власної приватної української дівочої виділової школи у 1988 році (котра була вищою за народну);

6) відкриття першої української приватної жіночої вчительської семінарії у м. Львові (1903), а також приватної «школи вправ» у м. Львові (1907);

7) відкриття освітніх курсів, про які читаємо: «Щоби зменшити соромну цифру неграмотності, взялося товариство ще до війни до здійснення клича «геть неписьменність», основуючи курси для неграмотних не тільки по численних селах, але й у військових австрійських касарнях» [2, с. 2]. Після цього одна за одною почали відкриватися народні школи: «...перша станула 1906 р. в селі Зарваниці Золочівського повіту. За нею (1908 р.) у Гвіздиці Городенського повіту, а так у тому ж році в Івашківцях і Щаснівці Збаражського повіту та в Чорткові і його передмістю – Вигнанка; в р. 1910 повстали так і школи в Коломиї, Перемишлі, Кнігинині коло Станиславова, в Пістині коло Косова й Білозірці у Збаражчині; в р. 1911 станула у Львові школа ім. Короля Данила, а дальше в Копані (Перемишдяниця) й Хоптянці (Скалатиця). Крім того, відкрито ще 35 приготовних курсів до гімназії; 3 приготовні курси до семінарії та численні «селянські бурси» [2, с. 2];

8) відкрито нову хлоп'ячу народну школу ім. Т. Шевченка у м. Львові (1915) тощо (узагальнено на підставі [1-3]).

10 лютого 1919 року Українська Національна Рада в Станиславові видала державний закон, за яким усі українські приватні школи ставали державними. Товариству «Рідна школа» це сприяло, оскільки весь тягар упав на державу, а Товариство виконувало лише допоміжну роль у справах виховання. Проте означений період надзвичайно швидко минув.

Після відходу Української Галицької Армії за Збруч у 1919 році і зайняття польськими військами всієї Галицької області доля українського шкільництва докорінно змінилася, бо була точним відбитком політичних відносин в Західній Україні того часу.

Так, Австрія залишила в Галичині 2 496 українських державних народних шкіл попри загальну кількість 5 580. Тут важливо процитувати таке: «...у шкільному році 1921/2 прибуло в Галичині польських шкіл 1 140, а українських лише 9! На ділі число українських шкіл зменшилося, але до нього дочислено вмісне 428 мішаних (польсько-українських шкіл, т. зв. «утраквістичних»)» [3, с. 2].

Почало страждати народне вчителство, оскільки з приходом польської влади кількість учнів учительських семінарій щоразу меншала. За Австрії в Галичині залишилася всього 41 гімназія, з них 6 гімназій було самостійних

українських та 2 при польських гімназіях. Проте вже у 1922 році їх кількість зросла та становила аж 50 гімназій, утім українських так і залишалося лише шість, навіть українські відділи при польських гімназіях (у Бережанах і Стрию) було закрито, а трохи згодом – ще й у Тернополі [3, с. 2].

З метою надати Товариству «Рідна школа» більшого авторитету серед українського громадянства та надалі більше впливати на зростання рівня освіти проведено важливу подію: «...зібralися дня 3 червня 1920 р. представники всіх культурно-освітніх та економічних організацій і всіх тодішніх політичних партій, і на тій нараді признали «Рідну Школу» одинокою владою всього українського приватного шкільництва. Значіння «Рідної Школи» зросло незабаром ще більше, коли то на «Освітньому З'їзді», що відбувся 26 вересня 1926 р. в Рівному, представники північно-західних українських земель проголосили «Рідну Школу» владою для шкільництва своєї області» [3, с. 2].

Тоді виникла суттєва перешкода в діяльності Товариства «Рідна школа», оскільки польська влада не хотіла визнати статут Товариства, мовляв його написано для австрійської влади, а не для польської. Проте Товариство цей казус успішно пододало, оскільки було прийнято рішення відкривати інші товариства при читальнях та кооперативах, а саме т. зв. «Комітети Рідної Школи» (відомі як «Кружки»), які практично виконували ту саму роботу, що і філії. Упродовж 1926 року засновано аж 37 таких «Комітетів», у них нараховувалося понад 2 777 учасників. Варто наголосити на діяльності тих Комітетів, оскільки вони мали значні освітні досягнення. Так, деякі відкривали навіть приватні школи й опікувалися ними, аж доки їх було закрито австрійською владою.

Відзначимо, що у серпні 1924 року австрійська влада таки прийняла до відома змінений статут Товариства «Рідна школа». З того моменту розпочалося масове створення таких «Кружків» (див. рис. 1).

Рис. 1. Динаміка створення «Кружків» (філій) Товариством «Рідна школа» у період 1924–1931 рр. (джерело: [3, с. 2])

Хоч влада закривала багато шкіл, проте їх кількість і надалі зростала. Також відзначимо, що там, де місцева влада не давала дозволу або зволікала з виданням дозволу на відкриття «Кружків», Товариство «Рідна школа» організовувало т. зв. «збірні лекції». Фактично це були не лекції, а школи, у яких учитель викладає одночасно лише дев'ятьом учням. Це було зроблено для того, щоб

офіційно це не називалося школою. Проте варто зазначити, що де-факто «збірні лекції» виконували ті самі освітні завдання, що й концесіоновані школи.

Так, на тлі масового відкриття «Кружків» у 1922 році Товариство «Рідна школа» ввело новий тип школи, а саме – промислові. Статистичні дані відбивають підвищену потребу в такій школі, а саме: 1922 року до неї вписалося 90 учнів, 1923 року – 160 учнів, а 1924 року – 230 осіб [3, с. 2].

У 1924 році було відкрито дівочу промислову школу ім. Т. Шевченка у м. Львові (того ж року в школі навчалося 80 учениць). Школа такого типу була не одна, зокрема історико-статистичні дані свідчать, що таку ж школу у 1924 році було відкрито у м. Станіславі (налічувала 123 учні, проте цього ж року її було відразу й закрито). Упродовж 1924–1931 років налічувалося 9 промислових шкіл, а також 7 кількамісячних курсів. Загалом у промислових школах та на курсах навчалося 1152 учні під проводом 88 вчителів [3, с. 2].

Результати освітньої діяльності Товариства «Рідна школа» у 1931 році доцільно відобразити в цифрах (табл. 1).

Таблиця 1

Освітні надбання Товариства «Рідна школа», 1931 рік

№ п/п	Освітньо-навчальні заклади	Кількість закладів освіти	Кількість дітей	Кількість вчителів
1	Дитячі садочки	46	1 640	46
2	Захоронки	18	618	18
3	Народні школи	72	6 975	208
4	Гімназії	10 (проте одну лише розбудовують у Зборові)	1 682	---
5	Учительські семінарії	4	523	225
6	Фахові школи	9	925	---
7	Фахові курси	7	227	88
8	Бурси	6 (проте ще 6 розбудовують)	367	---
9	Настоятелів бурс, службовців у кружках і в централі	---	---	30
10	Разом	171	12 957	615

Джерело: [2, с. 3].

Крім зазначених прямо освітніх надбань, можна ще виокремити дотичні. Так, до майна Товариства «Рідна школа» належать:

1) нерухомість Товариства «Рідна школа», де проводилися зустрічі, відбувалося освітньо-просвітницьке планування, збори тощо (14 одноповерхових кам'яних будинків у 10 містах (з них у м. Львові – 3 шт.); 15 партерових будинків у 13 місцевостях (з них у м. Львові – 1 шт.); 32 парцель у 21 місцевості (з них у м. Львові – 5 шт.);

2) бібліотеки, а саме:

– при «Кружках» Товариства «Рідна школа» – 36 615 томів;

– при школах Товариства «Рідна школа» – 26 640 томів;

– педагогічні бібліотеки при школах і при централі – 6 694 томів;

3) книгарня Товариства «Рідна школа» (у м. Львові по вул. Сикстуська, 20);

4) видавництво книжок;

5) шкільний інвентар та наукові прилади [2, с. 3].

Як свідчить проведений аналіз шкільництва та громадської активності Товариства «Рідна школа» в історичній ретроспективі, маємо всі підстави розуміти суть польської окупації українських земель у міжвоєнний період, котрий залишив за собою значну руїну з одного боку, а з іншого активізував вплив української громадськості на суспільне, культурне, національне та економічне життя тогочасної України. У результаті дослідження доводимо понад усе значні здобутки УПП «Рідна школа», яке (вважають другим після Товариства «Просвіта») та його вплив на свідомість тогочасного українця.

Підсумовуючи проведене дослідження, потрібно відзначити, що Товариство «Рідна школа» залишило величезну наукову спадщину та слід для розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти, забезпечуючи економічну базу знань під час викладання у фахових промислових школах.

Бібліографічні посилання

1. Потапюк Л. М. Діяльність західноукраїнських громад у процесі становлення економічної освіти (друга половина XIX – початок XX століття) / Л. М. Потапюк, І. П. Потапюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Сер. «Історична та філологічна». – 2015. – Вип. 11. – С. 116–122.
2. Свобода // Джерзи Ситі, Н. Дж. – 26.12.1931. – № 300. – С. 1–4.
3. Свобода // Джерзи Ситі, Н. Дж. – 28.12.1931. – № 301. – С. 1–4.
4. Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність : наук. альманах / упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів : Вид-во Львівського крайового т-ва «Рідна школа», 2011. – Ч. 6. – 309 с.
5. Узагальнено: Стан і діяльність «Рідної школи» 1936–1937. Річне звітлення Головної управи за час від 1.IX.1936 по 31.VIII.1937. – Л., 1938. – С. 35–37; Рідна школа. – 1934. – С. 346; 1938. – Ч. 23–24. – С. 363.
6. Центральний державний історичний архів України (м. Львів). – Ф. 206. – Оп. 1. – Спр. 75. – Арк. 13.
7. Mizgalska M. Uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i narodowościowe na terenie Ukrainy Zachodniej w II połowie XIX wieku / M. Mizgalska // Історичний архів. – 2014. – Вип. 13. – С. 78–85.

Надійшла до редколегії 24.04.16